

УДК 342.951:351.741-049.5(477) DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.17>

Олександр Сергійович Скляр,

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра тактичної спеціальної і фізичної підготовки;*

 <https://orcid.org/0000-0002-6179-3329>,
e-mail: 06041989@ukr.net;

Тихін Віталійович Шевченко,

*кандидат юридичних наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра тактичної спеціальної і фізичної підготовки;*

 <https://orcid.org/0000-0003-0366-7217>

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

З'ясовано рівень нормативного забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції України. Проаналізовано нормативну базу, яка стосується діяльності Національної поліції України. Установлено, що на нормативному рівні закріплено норму щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських під час виконання ними службових обов'язків, але роз'яснення суттєї поняття особистої безпеки законодавець нормативно не закріпив.

В умовах реформування системи Міністерства внутрішніх справ України та діяльності Національної поліції України для забезпечення високого рівня виконання працівниками поліції своїх службових обов'язків потрібне нормативне регулювання змісту їх особистої безпеки, що припинить марні дискусії науковців у сфері висунення гіпотез щодо розуміння поняття «особиста безпека поліцейського».

Ключові слова: безпека, особиста безпека, нормативне забезпечення, поліцейський, службові обов'язки.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Саме визначення поняття «поліція» (Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку¹) свідчить про те, що правоохоронна діяльність належить до переліку професій із

¹ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 28.10.2020).

підвищеним ризиком небезпеки й характеризується одним із найвищих рівнів професійного стресу [1, с. 181], травматизму та кількості випадків загибелі. Несення служби в поліції належить до специфічних умов праці, які можуть загрожувати і загрожують життю та здоров'ю працівника поліції, а життя й здоров'я поліцейського, як і будь-якого громадянина, визнаються Конституцією України найвищою цінністю (ст. 3)¹.

Для захисту від чинників небезпеки законодавець передбачив вигоду щодо забезпечення поліцейськими *особистої безпеки*. Однак у жодному нормативно-правовому документі зміст цього поняття не визначено. Тому необхідно сформулювати наукове визначення поняття *особистої безпеки* поліцейських (працівників Національної поліції України) під час виконання службових обов'язків.

Стан дослідження проблеми

Серед українських і зарубіжних учених, які досліджували деякі проблемні аспекти забезпечення *особистої безпеки* поліцейських, варто виокремити В. Б. Авер'янова, В. Г. Андросюка, А. В. Буданова, І. В. Власенко, Ю. В. Дубка, С. В. Городянко, А. В. Калашнікова, Я. Ю. Кондратьєва, М. В. Корнієнка, М. А. Котик, Т. М. Краснянську, В. А. Лаптія, В. А. Ліпкана, А. І. Папкіна, І. В. Пахаря, С. В. Петкова та С. І. Самигіна.

Проте, незважаючи на численні наукові напрацювання, присвячені тематиці *особистої безпеки* поліцейських, і досі не з'ясовано чимало питань, головним з яких є необхідність правового врегулювання поняття *особистої безпеки* та особливостей забезпечення *особистої безпеки* поліцейських.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є аналітичне зіставлення загальних підходів до визначення поняття «*особиста безпека*» під час виконання поліцейськими службових обов'язків. *Завданням* є впровадження правової ідеї щодо нормативного забезпечення *особистої безпеки* працівників Національної поліції України.

Наукова новизна дослідження

У статті вперше вноситься пропозиція щодо введення в нормативно-правові акти визначення поняття «*особиста безпека* поліцейського», що уможливить вирішення низки теоретичних і практичних питань, які стосуються *особистої безпеки* поліцейських. Безумовно, ця проблема є надзвичайно актуальною і багатоаспектною, однак вона ще не стала предметом розгорнутих наукових досліджень.

¹ Конституції України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 28.10.2020).

Виклад основного матеріалу

У ст. 44 Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закон), зазначено, що поліцейський може застосовувати фізичну силу, в тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення *особистої безпеки* та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не уможливило виконання поліцейських повноважень, покладених на нього законом¹.

Читаючи п. 1 розділу 6 Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженого Наказом МВС України від 26 січня 2016 р. № 50, бачимо, що навчання з тактичної підготовки передбачає набуття та вдосконалення поліцейськими навичок володіння прийомами особистої безпеки в типових та екстремальних ситуаціях, у разі силового припинення протиправних проявів, а також у разі аварій, катастроф та інших надзвичайних ситуацій².

Крім того, в системі Національної поліції України у складі кримінальної поліції діє Департамент внутрішньої безпеки, до функцій якого належить «організація проведення заходів щодо забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції, їх близьких родичів та охорони майна»³.

Згідно з вимогами ст. 14 Закону України «Про охорону праці» кожен працівник, урівень з будь-яким працівником поліції чи представником іншої професії в Україні, зобов'язаний серед іншого «дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства». Він несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог⁴.

На підставі аналізу нормативної бази, яка стосується діяльності Національної поліції України, встановлено, що на нормативному

¹ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 28.10.2020).

² Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : затв. Наказом МВС України від 26.01.2016 № 50 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16> (дата звернення: 28.10.2020).

³ Про затвердження Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України : Наказ Нац. поліції України від 09.11.2015 № 83 // TRANZIT : сайт. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/> (дата звернення: 28.10.2020).

⁴ Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 2694-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (дата звернення: 28.10.2020).

рівні закріплено норму щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських під час виконання ними службових обов'язків, а самого роз'яснення сутті поняття особистої безпеки там немає, тобто його нормативно не забезпечено.

Вимоги до особистої безпеки поліцейського є однозначними та полягають у тому, що поліцейський повинен володіти:

- фаховою підготовкою достатнього рівня;
- належними теоретичними знаннями;
- належними практичними навичками, необхідними для виконання службових завдань.

Однак ці вимоги є лише рекомендаційними до практичної діяльності поліцейських.

Становлення правової держави та формування дієвої системи забезпечення прав людини є неможливими без реформування правоохоронної системи. Постійно постають питання про вдосконалення ефективності виконання поліцейськими оперативно-службових завдань і створення якісно нової моделі взаємодії суспільства та поліції для забезпечення охорони прав і свобод людини. Рівень якості виконання поліцейським своїх службових обов'язків прямо пропорційно залежить від забезпечення його особистої безпеки.

У науковій літературі міститься чимало визначень понять «безпека» та «особиста безпека». У словнику С. І. Ожегова безпека визначається як стан, за якого не загрожує небезпека, це – захист від небезпеки. Під небезпекою, у свою чергу, розуміють загрозу заподіяння кому-небудь шкоди, загрозу життю та здоров'ю людини чи іншим її цінностям. Отже, небезпека – це ситуація, коли існує загроза безпеці, тобто сукупність умов і факторів, які є небезпечними для життєво важливих інтересів особи. Загроза як зовнішній чинник небезпеки, чинячи специфічний вплив на конкретного суб'єкта, зумовлює його особливий психологічний стан. Останній виступає психофізіологічною ознакою небезпеки. Людина, яка перебуває у стані небезпеки, відчуває тривогу й неспокій, для неї є характерними психічне напруження та інші негативні прояви [2, с. 84].

В. А. Ліпкан наголошує на багатогранності феномена безпеки. На думку вченого, безпека характеризує конкретний стан захищеності будь-якої держави та її спроможність протистояти змінам умов функціонування як таким, що мають як передбачуваний, так і спонтанний характер. Безпека – це гарантована конституційними, законодавчими і практичними заходами захищеність і забезпеченість життєво важливих інтересів об'єкта від зовнішніх і внутрішніх загроз. Суть безпеки – постійне існування загрози і перманентна необхідність управління нею [3, с. 205–206].

Т. М. Краснянська визначає особисту безпеку суб'єкта як адекватний до впливу чинників і його провідних потреб стан захищеності

та відкритості, що забезпечує йому, з одного боку, фізичну і психічну цілісність, з іншого, – можливість відтворення та продукування низки цінностей, які підтримують процес його особистісного розвитку [4].

Відомий дослідник у сфері психології безпеки М. А. Котик розглядає безпеку людини як результат активної предметної діяльності людини, а її захищеність – як здатність людини не лише протидіяти виробничим небезпекам, а і головним чином не спричинювати своєю діяльністю вияв цих небезпек та їх реалізацію [5, с. 60].

С. В. Городянко, розглядаючи безпеку працівників ризиконебезпечних професій, зазначає, що професійна безпека працівників органів внутрішніх справ – це «конкретна характеристика самої діяльності, яка залежить від рівня професійної захищеності, але безпосередньо пов'язана з реальною мірою професійного ризику і здатністю осіб рядового та начальницького складу звести цей ризик до можливої межі при вирішенні професійно-службових завдань». Поняття «безпека діяльності» працівників органів внутрішніх справ, на думку вченого, необхідно розуміти як систему економічних, правових, матеріально-технічних, соціальних, психологічних, кадрових, інформаційних і спеціально-технічних заходів, спрямованих на усунення небезпечних для життя, здоров'я, честі, гідності та недоторканності осіб рядового і начальницького складу чинників під час виконання ними своїх посадово-функціональних завдань та обов'язків [6].

Доволі цікавим є підхід до визначення поняття «особиста безпека», запропонований А. І. Папкіним. На думку дослідника, особиста безпека працівників органів внутрішніх справ – це система правових, захисних, тактичних і психологічних заходів, яка дає можливість забезпечити збереження життя та здоров'я працівників органів внутрішніх справ за умови підтримання високого рівня професійних дій [7, с. 10].

Як же відбувається реалізація поліцейськими свого права на життя та здоров'я шляхом дотримання особистої безпеки? Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» та з метою забезпечення особистої безпеки поліцейських і запобігання загибелі, пораненням і травмуванню їх та інших осіб під час поводження зі зброєю міністр внутрішніх справ України затвердив Інструкцію із заходів безпеки при поводженні зі зброєю¹, яка є лише складовою частиною службової діяльності органів (закладів, установ) поліції та не розкриває всієї суті змісту особистої безпеки.

¹ Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю : Наказ МВС України від 01.02.2016 № 70 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16> (дата звернення: 28.10.2020).

Ми згодні з тим, що керівництво Національної поліції України приділяє особливу увагу забезпеченню особистої безпеки поліцейських. Наприклад, територіальними (міжрегіональними) органами Національної поліції України розробляються та затверджуються інструкції з охорони праці за напрямками роботи, тоді як існують встановленого стандарту інструкції з охорони праці для бібліотекаря, бухгалтера, вчителя, кухаря, покоївки тощо, врешті-решт існує Закон України «Про підвищення престижності шахтарської праці»¹, який на державному рівні забезпечує створення умов для високопродуктивної та безпечної праці шахтарів. Указані інструкції та закон сприяють розумінню особистої безпеки працівників указаних професій, і це – не вичерпний перелік.

Якщо розцінювати поліцейського як складну біосоціальну істоту, у просторі його особистої безпеки можна виокремити три шари захищеності – фізичний, психічний і духовний, які, у свою чергу, трансформуються у три тісно пов'язані компоненти особистої безпеки поліцейського: фізичний, психологічний та професійно-етичний. З огляду на те, що наша країна є правовою державою, має існувати ще і правовий компонент нормативного *забезпечення особистої безпеки поліцейського*.

Висновки

В умовах реформування системи МВС та діяльності Національної поліції України доволі актуальною та дискусійною є проблематика розуміння поліцейськими поняття «особиста безпека». Кардинальні розходження в розумінні особистої безпеки поліцейських існують доти, доки у правовій термінології не з'являться чітке визначення та нормативне регулювання вказаного поняття.

Тому пропонуємо нормативно забезпечити поняття «особиста безпека поліцейського» (наприклад, узявши за основу визначення науковців С. В. Городянко й А. І. Папкіна), що в подальшому чітко визначить напрямки роботи науковців стосовно розроблення методів, способів і засобів забезпечення особистої безпеки поліцейських для захисту їх життя і здоров'я та припинить марні дискусії науковців у сфері висунення гіпотез щодо розуміння досліджуваного поняття.

Якщо обґрунтовано нормативно забезпечити поняття «*особиста безпека поліцейського*», тобто закріпити в Законі України «Про Національну поліцію» чи у відповідному підзаконному нормативно-правовому акті, оскільки цей закон не зможе врегулювати всіх питань організації та діяльності поліції, то це рішення дасть поштовх до

¹ Про підвищення престижності шахтарської праці : Закон України від 02.09.2008 345-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345-17> (дата звернення: 28.10.2020).

вирішення теоретичних і практичних питань стосовно конкретних заходів підвищення рівня особистої безпеки поліцейських до того рівня, щоб не наша країна рівнялася на поліцейські можливості зарубіжних країн, а вони на нашу.

Список бібліографічних посилань: 1. Лінник А. О. Кризи професійного становлення поліцейських. *Юридична психологія*. 2017. № 1 (20). С. 181–188. URL: <https://psychped.naiu.kiev.ua/article/view/429/431> (дата звернення: 28.10.2020). 2. Лапін В. М. Безпека життєдіяльності людини : підручник. Київ : Знання, 1999. 184 с. 3. Лішук Б. В. Особиста безпека як важлива складова в службовій діяльності поліцейських. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. № 4. С. 204–211. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsy/04_2016/16lbvsdp.pdf (дата звернення: 28.10.2020). 4. Краснянская Т. М. Личная безопасность человека в проблемном поле психологии безопасности. *Вестник Ставропольского государственного университета*. 2005. № 40. С. 145–153. URL: <http://www.vestnik.stavs.ru/40-2005/19.pdf> (дата звернення: 28.10.2020). 5. Котик М. А. Психология і безпека : підручник. 3-є вид. перероб. і допов. Таллін : Валгус, 1989. 448 с. 6. Ковальська І. Е. Особиста безпека військовослужбовців Державної прикордонної служби України: сутність, структура та соціально-психологічні чинники її забезпечення. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. № 3. URL: http://www.nbu.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2011_3_18.pdf (дата звернення: 28.10.2020). 7. Папкин А. И. Личная безопасность сотрудников органов внутренних дел. Тактика и психология безопасной деятельности : учебник. М. : Акад. МВД России, 1996. 244 с.

Надійшла до редколегії 03.11.2020

Skylyar O. S., Shevchenko T. V. Normative Provision of Personal Safety of the Employees of the National Police of Ukraine

The level of normative provision of personal safety of the employees of the National Police of Ukraine has been clarified. The normative base of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the National Police of Ukraine in regard to ensuring the personal safety of a police officer has been analyzed. It has been established that the normative level stipulates a norm on ensuring the personal safety of police officers in the performance of their official duties, but the legislator does not provide an explanation of the essence of the concept of personal safety. The lack of the definition of this concept in regulatory acts gives rise to a number of discussions among scholars in various fields of research.

The most successful definitions of the concepts of security and personal safety of law enforcement officers have been consistently studied.

In accordance with the Law of Ukraine “On the National Police” and in order to ensure the personal safety of police officers and to prevent the death, injury and trauma of them and others during the handling of weapons, the Minister of Internal Affairs of Ukraine approved

the Instruction on security measures when handling weapons, which is only a part of the official activities of police agencies (institutions, organizations) and does not reveal the essence of the content of personal safety.

It has been offered to regulate the high level of performance of police duties by police officers, i.e. to supplement the Law of Ukraine "On the National Police" or the relevant bylaws with the definition of "personal safety of police officers", which can help to address theoretical and practical issues on developing concrete measures to increase the personal safety of police officers and to stop discussions on understanding this concept.

Key words: security, personal safety, regulatory provision, a police officer, official duties.

